

ROZHOVOR S LUCIOU NIMCOVOU

- Na Cene Oskára Čepana si vystavila fotografický projekt WORK DEMONSTRATION (2005-2007), v ktorom pracuješ s archívmi v lokalite mesta Humenné - odkiaľ pochádzaš. Ako si sa dostala k tomuto projektu, ako si si ho našla?

Pred pár rokmi som pracovala na fotografickom projekte Rusnaci (www.rusnaci.sittcomm.sk), v ktorom som oslovila šesť mladých ľudí. Už vtedy bolo pre mňa dôležité, aby niekto po skončení môjho prístupu ostal v tomto východoslovenskom regióne a pokračoval v projekte. Hľadala som historické a fotografické podklady o siedmych zatopených dedinách pri výstavbe priehrady Starina, odkiaľ pochádzam aj ja. Veľa historických prameňov sa ma snažilo presvedčiť, že tieto dokumenty neexistujú. Začala som pátrať po rôznych organizáciách, v ktorých sa ma zase snažili presvedčiť, že to, čo majú, je nepodstatné. Skončilo to tak, že som prešla tisícky negatívov v regionálnych múzeách, kde som hľadala dokumenty o siedmych zatopených dedinách a o svojej rodine, pretože z časti dokumentovali aj moju rodinu - starých rodičov. Našla som, pre mňa, osobné fotografie, ktoré som doma nikdy predtým nevidela. Našla som aj veľa iných fotografií. Z nich boli pre mňa najzaujímavejšie tie, ktoré neboli fotografované oficiálne a nie podľa predpisov. Bolo pre mňa veľmi zaujímavé nájsť materiál, ktorý akokeby "prekázol", ale fascinujúce na týchto fotografiách bolo, s akou vášňou bolo všetko zdokumentované. Napríklad brigády BSP, keby komunizmus bol ešte ďalších desať rokov, tak by sa na čestnej tabuli vystriedali naozaj všetci občania mesta. Na fotografiách, ktoré som v archívoch mesta Humenné našla, je vidieť, že každý mohol mať svojich pätnásť minút slávy.

Fotografie v konečnom dôsledku zachytávajú slávnosti, podujatia jednej historickej éry - režimu, ktoré sa opakujú každý rok na tom istom mieste a vykonávajú ich tí istí ľudia. Dá sa na nich "prečítať" to, čo sa mení, častokrát aj nechť fotografa situáciu fotografovať a veľa podstatných faktov.

Tento materiál ma natoľko fascinoval, že som sa ním začala zaoberať v projekte, ktorý vystavujem na Cene Oskára Čepana. Naďalej pracujem v archívoch a zhromažďujem obrazový materiál pre seba. Čiže projekt nie je ešte ukončený. Napriek tomu, že sa tento projekt vyvinul z projektu Rusnaci, je to osobitná kapitola prístupu a mapovania osobných histórií.

- Ako sú archivované regionálne udalosti, ktoré popisuješ? Je to určitý systém, niekto sa o to stará?

Na mnohých miestach archív vyhodili. Niekedy mi nepovolili archív vidieť, respektíve ho môžem študovať, ale anonymne. Samozrejme ľudia, ktorí sú dokumentovaní, sú vo vysokých funkciách, alebo boli. Popríklad nechcú, aby sa k tejto ére niekto vrátil. V podstate je to zakonzervovaný paralelný svet, ktorý existuje a častokrát ovplyvňuje naďalej všetko dianie na malom priestore. Povedala som si, že keď pochopím do hĺbky jedno miesto, alebo mesto počas jednej éry - ja sa špecializujem na obdobie normalizácie 70-te - 80-te roky, tak asi pochopím ako sa to miesto a ľudia vyvíjali ďalej. Pre mňa sa otvárajú paralelné svety v tom, že niečo si pamätám ako dieťa, niečo mám možnosť vidieť teraz ako oficiálny dokument, niečo si pamätajú aktéri na fotografiách. Teraz si paralelné minulosti porovnávam a hrám sa s nimi. Najviac ma teší to, keď sa na tieto fotografie pozerám a pred očami mi ožívajú príbehy, ktoré si sama predstavujem, alebo ich následne s ešte žijúcimi aktérmi rekonštruujem. Niekedy mám pocit, že zachytené situácie sa dejú znova, ale to už je moja hra s fikciou.

Niekedy cielene privediem na určité miesto ľudí, ktorí tam boli zachytení pred desiatkou rokov. Iba ich tam privediem bez vysvetlenia s tým, že si ich chcem sama odfotografovať, pričom ma zaujíma, ako na to miesto budú teraz reagovať. Veľakrát sa mi stáva, že o situácii a tom konkrétnom mieste sami začnú rozprávať svoj príbeh. Je to pre mňa historický výskum: skladám svoju vlastnú históriu miesta, ako si ju predstavujem a pritom osobnú históriu ľudí cez ich spomienky. Títo ľudia potrebujú

špeciálnu príležitosť, aby z nich vyšiel osobný príbeh.

- V tvojom prípade sa nedá oklamať kolektívna pamäť, keď na všetko prídeš...

Iné materiály sú písané texty a inú výpovednú hodnotu má obrazová časť, ktorú v archívoch nachádzam. Tým, že sama fotografujem, obrazové materiály dokážem "čítať" veľmi intenzívne. Ľudí na archívnych fotografiách poznám, teda viem čím žijú a dôkladne poznám aj to miesto, na ktorom žijú - veľa príbehov si môžem sama dopĺňať. Kolektívna pamäť je zložitý pojem - a hlavne to, či existuje alebo neexistuje. Sú to paralelné svety, s ktorými sa momentálne pohrávam. Vlastne to trvá už rok a pol.

- Nie je to v určitom smere manipulatívne?

Nemyslím si to. Momentálne v štádiu skúmania sa ničím neobmedzujem. Mám niekoľko paralelných konceptov, ako spracovávať množstvo nájdeného materiálu. Skúšam, čo s ním, či je to správna cesta alebo nie - teraz je tých prístupov asi päť. Je to pre mňa zároveň veľmi osobné. Preto ak niekto nechce pristúpiť na túto "hru na spomienky", tak ho nenútim.

- V porovnaní s tvojimi doterajšími alebo ranými projektmi, v tomto ostatnom rozpracovanom projekte supluješ úlohu archivára, historika, ale aj historika fotografie. Sama objavuješ regionálnych fotografov, selektuješ ich fotografie. Čo sa s týmito nájdenými fotografiami deje? Zaujíma sa o nich niekto z odbornej verejnosti?

V projekte UrbanPark (www.sidlisko.sittcomm.sk), v ktorom sme pripravili výstavu v panelákoch a prezentáciu na internete, nám išlo v prvom rade o to, aby sme ukázali obyvateľom mesta Humenné, že majú medzi sebou zaujímavých ľudí. Fotografie sa dotýkajú témy Rusnaci, histórie mesta Humenné, ale sú tu aj jednotlivé témy ako šport, robotníci a pod. To, čo som spravila, je, že som jednotlivých fotografov prinútila, aby svoje negatívy popísali: rok, dátum a o čom fotografia je. Našla som výborných amatérskych fotografov. A to hovorím o jednom malom meste ako je Humenné. Čo všetko sa môže nachádzať v iných mestách?

- Aké to je suplovať úlohu historika fotografie?

Ak porovnávam v tomto smere Českú republiku, v ktorej som študovala, oveľa viac sa zaoberajú lokálnym fotoklubom a spracovávaníu regionálnych archívov. Mnohokrát sa mi stáva, že ak sa zaujímam o to, čo amatéri fotografujú, tak mi povedia: "to sú také blbosti, to ti nebudem ukazovať". Práve medzi takýmto nazhromaždeným materiálom som našla najviac hodnotných fotografií. Čiže, ak by prišiel za nimi historik umenia, zrejme by sa k týmto fotografiám ani nedostal. Treba si poctivo sadnúť a prejsť negatív za negatívom, celý archív. Niekedy sa nájdu štyri dobré fotografie. Niekedy nič a niekedy oveľa viac. Niekedy sa nájdu úžasné veci. Napríklad ľudia z Humenného fotografovali systematicky a všetko, čo sa okolo nich dialo, každý svojím prístupom a objavené fotografie sú technicky dobré a hlavne zachytávajú výborné témy. Hovorím si, že na Slovensku sú určite v každom meste ľudia, ktorí majú veľké archívy a nikto o ich práci nevie.

Tak ako som spracovala Správu o stave spoločnosti za rok 2003 (pre Inštitút pre verejné otázky), je potrebné spraviť výskum o fotografoch z osemdesiatych rokov, o ktorých nikto nič nevie a o ére 80-tych rokov. Bola by to ich správa za obdobie, o ktorom v podstate málo vieme a málokto sa mu venuje.

- Je tu značný posun v tvojej práci od úlohy fotografky ku "výskumníčke". V твоjich doterajších cykloch si hľadala a selektovala určité skupiny ľudí: samu seba, ženy, Rusnakov. Popríklad grantové projekty ako Správa o stave spoločnosti ti špecifikovali podmienky tvorby. Teraz, to nevyzerá na tému vyselektovanej skupiny ľudí...

Pôvodne som mala iné plány, čomu sa chcem venovať. Dlhú som s tým bojovala. Keď som ten materiál našla, tak mi to nedalo spať. Čím viac som sa do archívov pozerala, tým viac ma to priťahovalo. Povedala som si, že v tomto momente nespravím nič lepšie ako to, že sa tomu budem venovať. Zároveň, že neexistuje v tejto chvíli pre mňa nič fascinujúcejšie. Správa o stave spoločnosti, ktorú som realizovala pre Inštitút pre verejné otázky, bola pre mňa výzva ako nafotografovať naozaj správu o stave spoločnosti. Popasovať sa s tým - obsahovo, kompozične, výrazovo. A pristáť na zemi, pretože dovtedy som skôr s fotografiou experimentovala a bola som zvyknutá na fotografiu v remeselnom prevedení. Správa o stave spoločnosti bola len časťou zo mňa, ale musela som sa k realizácii postaviť veľmi zodpovedne. Výsledkom musela byť fotografická práca, lebo médium mi určilo súťaž, ktorú som vyhrala. Pri terajšom projekte nachádzam fotografie, ale postupy, ktoré pri selekcii používam, sú rôzne: antropologický, sociologický, historický, teoretický výskum. Momentálne pre mňa nahromadené množstvo informácií je dôležitejšie ako výsledok, pretože ten ešte neviem aký bude.

- Tento rok som čítala tvoje vyjadrenie v tlačnom médiu, že budeš nútená zo Slovenska odísť, pretože o tvoju prácu tu nie je záujem. V zahraničí a medzi odbornou verejnosťou je zrejme odozva na tvoje doterajšie projekty. Dostávaš fotografické ceny...

Na to, aby som mohla pokračovať vo svojej práci je dôležité vyhrávať ceny, pretože tie sú väčšinou peňažné. V minulosti boli pre mňa jediným zdrojom príjmu. Neučím a nechodím na doktorandské štúdium. Nemá pre mňa zatiaľ význam sedieť v Bratislave, keď moje témy sa "odohrávajú" v teréne. Svoju tvorbu si rada porovnávam v medzinárodnom kontexte. Povedala som si, že mám ísť za tým, kam ma to ťahá - je to proces vývoja, aj keď nie vždy viem, ako to dopadne. Minulý rok som bola na dne. Na rok 2007 som dostala študijné štipendium v Holandsku, čo je pre mňa veľkým šťastím. Projekt Rusnaci bol rok práce, z ktorej som nemala ani halier. Projekt Rusnaci bol pre Rusnakov. Nemalo pre mňa zmysel spraviť to na východe a priniesť do Bratislavy. Napriek mojím zámerom, mal ohlas aj v Poľsku, kde som zrealizovala výstavu.

- Cítila si v mladosti, že je v Humennom fotografická komunita?

Áno. Fascinuje ma však to, že ešte v takom malom meste existuje skupina ľudí, ktorí sa majú chuť vo voľnom čase venovať tvorbe. Vyjadrovať sa k životu, rozprávať sa o fotografiách. Fotografická komunita v Humennom vznikla hlavne vďaka aktivitám Mariky Miškovej. Oni sa stretávajú každý štvrtok v cukrárni a rozprávajú sa o fotografii. Niekoľko desaťročí to majú ako rituál. Samozrejme, že je to pre mňa fascinujúce a chcem vedieť čo fotografujú. Úplne inak sa pozerám na ich materiál, keď ho študujem. V niečom sú veľmi progresívni asi ako Nová vlna v 60tych rokoch v USA, ale oni tieto fotografie považujú vo svojej tvorbe ako odpad. Je možné zadefinovať "novú" slovenskú vlnu 60tych rokov, prejsť celé archívy a nájsť skvelé fotografie, ale ešte to nikto nikdy doteraz neurobil. Stále je naša história fotografie založená na humanistickej tradícii tak ako Magnum a výstava Ľudská rodina. Očividný je príklon k socialistickému humanizmu, k socialistickému realizmu. Ale existuje tu aj paralelná realita a nikto túto fotografickú realitu nezrevidoval.

- Myslela som si, že v malom meste každý každému vidí "do polievky", každý o každom vie.

Určite nie v tvorivých veciach.

- Ako reagujú na to oni?

Majú zmiešané pocity. Čudujú sa, či sa mi naozaj toto páči. Vysvetlím im to a porovnam so zmapovanou históriou fotografie v zahraničí, poprípade im donesiem knihu a ukážem im to. Suplujem úlohu teoretika fotografie, niekedy aj sociálneho pracovníka, na základe toho majú motiváciu svoj archív spracovať. Aj keď je možné, že tam v niektorých prípadoch nebude veľa fotograficky zaujímavých vecí, ale aspoň historicky dôležitých. Samozrejme boj o to, čo je fotografické, historické, antropologické je tu vždy.

- Ako si od toho udržuješ odstup, od týchto silných vplyvov?

Pokojne si viem predstaviť, že v konečnom dôsledku nepoužijem z archívov ani jednu fotografiu. Ale tento výskum môže silno zmeniť môj fotografický, vizuálny jazyk.

- Tento projekt, ako sme už spomínali, je v procese hľadania. Prečo si ho už zverejnila na Cene Oskára Čepana aj na tohtoročnom Pražskom bienále v Karlin Hall?

Pre mňa je získaný materiál oveľa dôležitejší ako moja osobná prezentácia. O túto cenu sa zaujíma široká verejnosť a pokladala som to ako dobrú príležitosť tento získaný materiál prezentovať čo najširšiemu spektru ľudí.

- Podľa čoho si vyberáš spracovávané témy?

Paralelne pracujem na dvoch alebo troch témach naraz a keď ma jedna unaví, venujem sa druhej a keď ma aj tá unaví prejdem na ďalšiu. Hlavne mám rada spracovávať a prezentovať svoje fotografické cykly pre rôzne publikum a v iných kontextoch. Venujem sa aj tomu, pre akého diváka výstavu pripravujem a aké interpretácie mojich fotografií môžu byť pre neho v istom kontexte prínosné. Aj teraz pracujem na troch témach: na Ukrajine, na Slovensku, v Amsterdame. Mám niekoľko paralelných výskumov, ktoré ešte neviem ako použijem. Nebaví ma totiž byť na mieste a na niečo čakať, radšej si skúmam možnosti a témy sama v teréne. Ja vidím svoju úlohu v tom, že rozpracované témy chcem dokončiť najlepšie ako viem. Vždy téma, ktorú spracovávam nie je pre mňa silne selektovaná a ohraničená. Vždy sa mi témy prelínajú. Aj o svojom cykle Instant Women mám pocit, že ten výsledok, ktorý mám fotograficky spracovaný, v hĺbke spracovania nie je dostatočný, že by som sa mohla dozvedieť o téme aj viac.

- Kde si doma?

Môj domov neexistuje, pretože to do mojich siedmych rokov bola Starina. Mám miesta, kde žijú ľudia, ktorých mám rada. Mám mesto, v ktorom žijú moji rodičia. Mám miesta, kde sa cítim dobre a kde sa cítim zle. V Amsterdame sa teraz cítim dobre, tam si konečne pripadám normálna.

- Živíš sa fotografovaním?

V roku 2006 som bola na niekoľkých workshopoch, kde som si skúšala rôzne fotografické smery. A hľadala som sa, v ktorých smeroch sa uplatniť. Potrebujem si tieto polohy fotografie odskúšať, aby som vedela, či ich potrebujem pre svoju ďalšiu prácu.

- Čo nechceš robiť?

Po World Press Photo som sa rozhodovala, či sa zaradiť do nejakej agentúry a pracovať ako žurnalista. Prišla som na to, že nechcem robiť pre nijakú agentúru, pretože ma to vôbec nezaujíma. Ale bolo to ťažké rozhodovanie. Dostala som sa k tomu, že to nie je moja cesta, ja pracujem iným spôsobom ako vyžadujú agentúry. Nemám žiadnu galériu, ktorá by ma zastupovala, pretože zase človeka nútia produkovať práve niečo, čo nechce. Myslím si, že teraz som si vybrala tú najťažšiu cestu, pretože sa každý deň zobúdzam a ešte neviem čo bude.

Ivana Moncoľová

08/2007